لوړو زده کړو وزارت

التقوا د لوړو زده کړو موسسه

حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی

قضاء او څارنوالۍ څانګه

د لیسانس دورې پایلیک

د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول

Ketabton.com

ترتیب کوونکی: انتظار

لارښود استاد: ننګیالی مصؤن

کال: ۱۳۹۹ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ

ښاغلی انتظار د ګل محمد زوی د التقوا د لوړو زده کړو موسسې د حقوقو او سیاسي علومو د پوهنځي د قضاء او څارنوالۍ د څانګې فارغ التحصیل چې د (د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول) تر عنوان موضوع زما تر لارښوونې لاندې ترتیب کړې، چې په لیکنه کې د معتبرو منابعو څخه استفاده کړې او همدارنګه لیکنه یې په پښتو ساده او روانه یې لیکلې زه د لارښود استاد په صفت د نوموړې دغه موضوع د مونوګراف لپاره کافي او تاییدوم یې د لا نورو علمي لاسته راوړونو په هیله یم.

ننګیالی مصؤن

د التقوا د لوړو زده کړو موسسې د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپل ګران پلار، قدرمنې مور، ته چې زما د زده کړې په دې لوی کاروان کې

راسره مله وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننلیک

مننه او کوروداني له ډېر محترم استاد ننګيالي مصؤن څخه چې له ما سره يې ددې مونوګراف په ترتیب کې پوره مرسته او همکاري وکړه. خپل ډېر ارزښتمن وخت يې ماته وقف کړ، بشپړ لازم او علمي هدايات يې راکړه..

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه

چاپیریـال د ټولـو هغـو مـړو او ژونـد یو بیړنـي عواملـو مجمـوع چـې د ژوندیو موجوداتو په ژوند باندي اغېزه کوي د چاپیریـال یا محیط پـه نامـه سره یاد ېږي، چې په دي مجموعـه کې هوا ، اوبه، خاوره، نباتات، میاکرو اورګانیزمونـه، حیوانات، د لمر روښنایي، تودوخه رطوبت او داسي نور شـاملیږي. ککړتیـا د هـوا ، خـاوري یـا ځمکـې پـه کیمـاوي، فزیکـي او بیولوژیکي خصوصیاتو او جوړښت کې د انساني فعالیتونو لـه کبلـه غیـري منلي بدلون چې انسان او ژونـدیو پـه ژونـد او د هغـوي پـه مـاحول بـده اغیـزه وکړي د ککړتیا په نامه یادیږي.

ددې موضـوع اهمیـت دادی چـې د ټـولنې د وګـړو د سـالمې روزنـې او پرمختـګ لپـاره د چاپیریـال سـاتنه مهمـه ده او د چاپیریـال د ککړتیـا پـر وړاندې مبارزه ضروري ده ځکه چې په دې اړه اسلامي شریعت او نړیوالـو میثاقونو ډېر تاکید کړی دی.

د موضوع د لیکلو موخه داده چې په افغانستان کې خلک په دې پوه شي چې د چاپیریال په ساتنه کې اسلامي شریعت او نړیوال میثاقونـه ډېر رول لري.

ددې موضـوع کـړنلاره کتـابتوني ده او د هغـه ماخـذونو څخـه پـه کـې استفاده کړې چې د چاپیریال ساتنې په اړه لیکل شوي.

ددې موضوع څخه دا پایله اخلو چې د چاپیریال ساتنه د هر شخص لپاره یـوه لازمي خبره ده او هغـه مـوارد او موضـوعاتو بانـدې ځـان پـوه کـړي چـې اسلامي شـریعت د چاپیریـال لپـاره وضـع کـړي، خـو پـه ضـمن کـې نړیوالـو میثاقونو هم د چاپیریال په ساتنه ډېر تاکید کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکلړ

سریزه.. ۱

لومړی فصل

د چاپیریال، اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو پېژندنه

لومړی مبحث: د چاپیریال پېژندنه.. ۵
لومړی مطلب: د اسلامي شریعت له مخې د چاپیریال پېژندنه... ۵
لومړی جز: د چاپیریال لغوي تعریف.. ۵
لومړۍ فقره: په یو ځای باندې مستقر کېدل او یو ځای اشغالول.. ۵
دویمه فقره: ژوند.. ۶
دویم جز: د چاپیریال اصطلاحي معنی... ۶
دریم جز: د چاپیریال ساتنې معنی.. ۷
دویم مطلب: د افغانستان د نافذه قوانینو له مخې د چاپیریال پېژندنه................................ ۷
دویم مبحث: د اسلامي شریعت پېژندنه، منابع او خصوصیات.. ۹
لومړی مطلب: د اسلامي شریعت پېژندنه.. ۹
دویم مطلب: د اسلامي شریعت منابع.. ۹
دریم مطلب: د اسلامي شریعت خصوصیات.. ۱۲
دریم مبحث: د نړیوالو میثاقونو پېژندنه.. ۱۳

دویم فصل

د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول

لومړی مبحث: د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت رول... ۱۵
لومړی مطلب: په اسلام کې د چاپیریال ساتنې لارې چارې... ۱۷
دویم مطلب: په اسلام کې د چاپیریال ساتنې اړوند اقدامات... ۱۹
څلورم مطلب: د ځمکې ککړتیا د مخنیوي په اړه د اسلامي شریعت دریځ............................ ۲۴
دویم مبحث: د چاپیریال په ساتنه کې د نړیوالو میثاقونو رول... ۲۵
لومړی مطلب: د ملګرو ملتونو د چاپیریال ساتنې سازمان.. ۲۶
دویم مطلب: په جنګي برخه کې د چاپیریال ساتنې نړیوال معاهدات................................... ۲۹
پایله... ۳۱
وړاندیزونه... ۳۲
ماخذونه.. ۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

الحمد لله و الصلوة و السلام علی عباده الذین اصطفی.
اما بعد:

(اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ)(١)

ژباړه: بېشکه الله تعالی خوښوي بیا بیا توبه ایستونکي (له ګناهونو څخه) او خوښوي ځان ساتونکي (له پلیتیو څخه).(٢)

اسلامي شریعت د ژوند چاپیریال حقوقو لو مړنۍ او مهمه منبع ده د اسلام مبارک دین د چاپیریال د پاک ساتلو لپاره ځینې قواعد وضع کړي دي د قرآن عظیم الشان زیات شمېر ایاتونه همدې مسئلې ته اشاره کوي.

همدارنګه ژوند د چاپیریال حقوقو په اړه باید ووایو چې د ژوند چاپیریال حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو ټولګه ده چې د ژوند چاپیریال پاک ساتنې او د انسانانو اړیکې د ژوند له چاپیریال سره ترتیب او تنظیموي. یا په بل عبارت د ژوند د چاپیریال حقوق په ټولو هغو قواعدو، مقرراتو، اصولو او نورمونونو اطلاق کېږي چې د فرد او چاپیریال ترمنځ اړیکې تنظیموي. د چاپیریال ساتنې او تحفظ موضوع د هېوادونو په قوانینو کې هم ځای پرځای شوي دي د نوموړي موضوع د اهمیت له پلوه ده چې د هېواد د اساسي موضوعاتو په قطار کې د چاپیریال ساتنه هم په اسلامي شریعت کې ذکر شوې ده. نو همدې مطلب ته په کتو مې نړیوالو میثاقونو د چاپیریال ساتنه باندې تاکید کړی دی. هغه تګلاره ده چې الله تعالی د خپلو بندګانو لپاره د عقایدو، عباداتو، اخلاقو، راکړه ورکړه، ریاست، اداره، اقتصاد، او داسې نورو کې د ژوند پورې مربوط ټولو شیانو کې ترتیب کړي دي ترڅو د دغه لویې لارې په تللو سره د دنیا او اخرت د عزت څښتن شي.

---

[١] قرآن کریم [سورت البقره ٢٢٢ ایت]

[٢] محمود الحسن دیبوندي او شبیر احمد عثماني. (١۴١۴هـ). کابلی تفسیر. جلد اول، د افغانستان د جیدو علماوو ژباړه، د فهد بن عبدالعزیز د قرانکریم چاپخانه مدینه منوره، ص٩۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع ستونزه

د موضوع ستونزه داده چې زیاتره خلک په قصدي ډول د چاپیریال ککړتیا توجه نه کوي او هغه څه چې چاپیریال خرابوي هغه کړنې ترسره کوي.

د موضوع د انتخاب لاملونه

دا چې زمونږ د ټولنې د خلکو تعلیمي کچه کمه ده نو د نړیوالو میثاقونو د موضوعاتو څخه ناخبره ده.

زمونږ په ټولنه کې وګړي د چاپیریال په ساتنه کې بې غوري کوي او سمه توجه ورته نه کوي.

هغه موضوعات چې د چاپیریال د ساتنې په اړه اسلامي شریعت وضع کړي دي د هغې په اړه پوهاوی نه لري.

د موضوع اهمیت:

١. چاپیریال د انسانانو یو له لومړنیو حقوقو له جملې څخه ګڼل کېږي. او د ژوند چاپیریال د ژوند لپاره یو مهم عنصر دی هغه څه چې په چاپیریال کې دي د انسانانو د ژوند لپاره مهم دي او په دې موضوع لیکنه کول ځکه ډېر اهمیت لري چې اسلامي شریعت د چاپیریال د ساتنې لپاره احکام وضع کړي دي.

٢. هغه څه چې په نړیوالو میثاقونو کې د چاپیریال په اړه راغلي دي هغه هم د پلي کېدو وړ دي ځکه چې په دې اړه یې د هغه موادو یادونه کړي چې د چاپیریال د ککړتیا څخه پرې ځانونه ژغورلای شو.

٣. ددې موضوع اهمیت دادی چې په پاک او صفا چاپیریال کې انسانان سالم ژوند کولای شي او د مرضونو څخه ژغورل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع هدف:

د دې موضوع د لیکنې څخه لاندې موخې لرم:

۱. د چاپیریال ساتنې پېژندل.

۲. د اسلامي شریعت احکام واضح کول چې د چاپیریال په اړه دي.

۳. د لیسانس دورې د وروستي شرط پوره کول.

۴. همدارنګه د هغه موضوعاتو څخه یادونه چې نړیوالو میثاقونو وضع کړي دي.

پخوانیو لیکنو ته کتنه

د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول په چاپیریال ساتنه کې خورا اړین دی چې په دې اړه مو د یو شمېر معتبرو مراجعو څخه استفاده کړې. دا چې افغانستان یو له هغه هېوادونو څخه دی چې په دې وروستیو کې یې په افغانستان کې د چاپیریال ککړتیا ډېره شوې چې د همدې ستونزې د حل لپاره مو نوموړې موضوع لیکلې ترڅو په ټولنه کې وګړي پرې پوه شي.

د موضوع اړوند پوښتنې

د دې لیکنې په پای کې به د لاندې پوښتونو ځوابونه ومومئ:

۱- د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت رول څه شی دی؟

۲- د چاپیریال په ساتنه کې د نړیوالو میثاقونو رول څه شی دی؟

۳- د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت سره د نړیوالو میثاقونو تفاوتونه څه شی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع کړنلاره

۱. نوموړې موضوع کتابتوني بڼه لري.

۲. د موضوع په پیل کې خلاصه، سریزه او لیکلړ وجود لري ددې لپاره چې لوستونکو ته اسانوالی پیداشي.

۳. په موضوع کې مو د یو شمېر ایتونو او احادیثو څخه هم استفاده کړې چې هغه مو په سمه توګه راوړي دي.

۴. د موضوع په پای کې مو پایله یا نتیجه ذکر کړې او د هغه ماخذونو څخه چې استفاده شوې هغه مو په پای کې د یو فهرست په توګه راوړي دي.

۵. په موضوع کې مې د یو شمېر ایتونو او نبوي احادیثو څخه استفاده هم کړې چې قرآني ایتونه مې د مشکول قرانکریم څخه رانقل کړي او نبوي احادیث مې د اعرابو سره سم راوړي دي. چې د نبوي احادیثو لپاره مې ماخذونه په لمن لیک کې ورکړي دي.

د موضوع حدود

دا چې د چاپیریال ساتنه او ککړتیا یوه لویه موضوع ده او په دې اړه ډېر موضوعات شتون لري نو ما په دې موضوع کې هغه څه راوړي چې زما د موضوع پورې اړه لري چې هغه د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول د چاپیریال په ساتنه کې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

د چاپیریال، اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو پېژندنه

په دې فصل کې درې مباحث ذکر کوم چې په لومړي مبحث کې د چاپیریال پېژندنه، په دویم مبحث کې د اسلامي شریعت پېژندنه او په دریم مبحث کې د نړیوالو میثاقونو پېژندنه.

لومړی مبحث: د چاپیریال پېژندنه

د چاپیریال په اړه د پوهانو علماوو له لوري بېلابېل تعریفونه شوي چې تقریباً د ټولو معنی او مفهوم سره ورته او نږدې دی، یعنې چاپیریال هر هغه څه ته وایي چې بشر یې احاطه کړی وي که هغه جمادات دي لکه: اسمانونه، ځمکې، غرونه، سیندونه، درې، خاوره، اوبه، هوا، ګازونه او که حیوانات وي لکه: څاروي، الوتونکې، ژوې، همدارنګه نباتات لکه: ګیاوې، ګلونه، شنه شیان، ونې، بوټې او نور چې انسان یې احاطه کړې وي.(۱)

لومړی مطلب: داسلامي شریعت له مخې د چاپیریال پېژندنه

لومړی جز: د چاپیریال لغوي تعریف:

چاپیریال ته په عربي ژبه کې (بیئه) وایي چې (بیئه) د (تبوا ء) صیغه ده چې دا کلمه په لاندې معنی ګانو کارېدلې ده.

لومړۍ فقره: په یو ځای باندې مستقر کېدل او یوځای اشغالول:

لکه عربان وایي (تبواء بالمکان) معنی دا چې په ځای باندې یې خپل ځای اشغال کړ. یعنې ځای یې ونیولو یعنې په هغه ځای کې یې اوسېدل پیل کړل لکه په قران کریم کې هم الله تعالی فرمایلي دي:

---

۱ نورانور فاروقي.(۱۳۹۷). د چاپیریال ساتنې حقوق. مسلم خپرندویه ټولنه -جلال اباد. ص۲۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(وَ الَّذِيْنَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَ الْإِيْمَانَ)([1])

ژباړه: (او هغه له هغو خلکو لپاره هم دی) چې د دغو مهاجرينو له راتګ نه مخکې يې ايمان راوړی.([2])

نو په دې ايت کې هم د تبواء د کليمې معنی ځای ورکول دي.([3])

دويمه فقره: ژوند:

اوسيدل، ژوند کول او عمر تېرولو ته وايي. فرهنګ عميد ليکلي چې د دې کليمې مصدر په دري ژبه کې زندګاني يعنې ژوندون کول دي.([4])

همدارنګه ژوند عمر ته هم ويل کېږي نو د ژوندانه چاپيريال هر هغه ځای سيمې او چاپيريال ته ويل کېږي چې په هغه کې ژوند وجود ولري او عمر په کې تېر شي. يا په بل عبارت د ژوند چاپيريال د ټولنيزو ، فزيکي ، فرهنګي ، کلتوري او عقيدوي شرايطو مجموعې ته چې په هغه کې د ژوندیو موجوداتو ژوند تامين او متاثره کېږي د چاپيريال په نامه يادېږي. د ژوند چاپيريال هغه چاپيريال ته ويل کېږي چې انسان په مستقيم او يا غير مستقيم ډول د هغه سره اړيکه لري او د ژوند فعاليتونه د هغه سره تړاو لري. د ژوند چاپيريال د انسانانو يو له لومړنيو حقوقو له جملې څخه ګڼل کېږي ترڅو د ښه چاپيريال په لرلو سره په سلامتۍ او د هوساينې په فضا کې د خپلو نورو حقوقو څخه ګټه پورته کړي.

دويم جز: د چاپيريال اصطلاحي معنی

چاپيريال زمونږ شا او خوا ټولو موجوداتو ته چاپيريال ويل کېږي، يا د محيط يوه احاطه ده چې يو سازمان يا تشکيل په کې فعاليت کوي چې په هغه کې هوا ، اوبه، طبعي سرچينې، فلورا (نباتات) ، فونا (حيوانات) ، انسانان او د هغوي تر منځ متقابلې اړيکې

---

[1] الحشر، ايت۹

[2] سيد ابوالاعلی مودودي، (۱۳۶۰). تفسير تفهيم القران. ژباړن: قيام الدين کشاف. پېښور: جماعة الدعوه، ج۵ص۵۵۲

[3] احمد مختار عبدالحميد عمر، (۲۰۰۱م). معجم اللغة العربية المعاصره. عالم الکتب، قاهره. ج۱ ص۲۵۸.

[4] عميد حسن. (۱۳۷۲). فرهنګ عميد يو جلده. انتشارات امير کبير تهران. ص۷۴۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاملیږي. اجتماعي، فزیکي، فرهنګي، کلتوري او عقیدوي شرایطو مجموعې ته چې په هغه کې د ژوندیو موجوداتو ژوند تامین او متاثره کیږي د چاپیریال په نامه یادیږي.[۱]

دریم جز: د چاپیریال ساتنې معنی

چاپیریال هر هغه څه ته وايي چې بشر یې احاطه کړي وي. که هغه جمادات دي لکه: اسمانونه، ځمکې، غرونه او نور... همدارنګه د چاپیریال حقوق د هغه قواعدو او پرنسیپونو له مجموعې څخه عبارت دي چې د انسانانو د فعالیتونو او کړنو تاثیر پر چاپیریال باندې تر څېړنې لاندې نیسي او ترڅنګ یې د چاپیریال پورې تړلو مهمو مسایلو څخه بحث کوي. یا دا چې د چاپیریال ساتنې حقوق د یو لړ اصولو او قواعدو مجموعه ده چې د چاپیریال د عناصرو د ساتنې په موخه رامنځته کېږي او ټول هغه انساني فعالیتونه محدودوي او یا یې له منځه وړي چې چاپیریال تخریبوي.[۲]

دویم مطلب: د افغانستان د نافذه قوانینو له مخې د چاپیریال پېژندنه

د افغانستان د چاپیریال ساتنې قانون د چاپیریال تعریف په لاندې ډول کړی دی:

(د ژوند چاپیریال د طبیعي سرچینې، د طبیعي سرچینو د اجزاوو ترمنځ یا د نوموړو اجزاوو او انسانانو او حیواناتو ترمنځ تعاملات، فزیکي، فرهنګي، تزئیني (ښایسته کول)، خواص یا شرایط دي چې د هغو روغتیا او سلامتیا اغیزې لاندې راولي).[۳]

د پورته تعریف څخه لاندې مهم ټکي لاسته راځي:

۱- د بشري، حیواني او نباتي روغتیا ساتل او د هغو د معشیت د وضعې ښه کول.

۲- د ایکولوژیکي کړنې او د هغې د بشپړتیا تامینول.

۳- د ژوند د چاپیریال سره تړلې د اوسنې او راتلونکې نسل د ګټو او اړتیاوو تامینول.

---

۱ خدایداد. کوچی، (۱۳۹۵). چاپیریال ساتنه. جلال اباد: سلام خپرندویه ټولنه. ص۲.

۲ نورانور. فاروقي، د چاپیریال ساتنې حقوق. ص۹

۳ د عدلي وزارت رسمي جریده. (۱۳۸۵). د ژوند چاپیریال قانون، پرلپسې ګڼه: (۹۱۲). کابل: دولتي مطبعه. ۴ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د طبيعي او فرهنګي ميراثونو ساتل.

په افغانستان کې د ژوند چاپيريال قانون د چاپيريال حقوقو يوه بله مهمه سرچينه ده نوموړې قانون د اساسي قانون د ۱۵مادې په رڼا کې د ۷۸مادو او ۹ فصلونو په درلودلو سره تصويب او د ۲۴مادې د ۱۲ فقرې په اساس د ۱۳۸۵المريز کال د قوس د مياشتې په ۱۵ نېټه د جمهور رئيس له لوري توشيح شوی او فعلاً نافذ دی. چې د نوموړې قانون د ۲ مادې له مخې يې موخې په لاندې ډول دي:

ددې قانون عمده موخې عبارت دي له:

۱.دبشري، حيواني اونباتي روغتياساتل اودهغومعيشت دوضعې ښه کول.

۲.دايکولوژيکي کړنې اودهغې دبشپړتيا ديون تآمينول.

۳.دژوندله چاپيريال سره تړلې (مرتبط)داوسني اوراتلونکي نسل دګټواو اړتياوو تآمينول.

۴.دطبيعي اوفرهنګي ميراثونو ساتل.

۵.دبياجوړونې په کارکې آسانوالی اودملي اقتصاد دوامداره وده.[۱]

---

[۱] د ژوند چاپيريال قانون، دويمه ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم مبحث: د اسلامي شريعت پېژندنه، منابع او خصوصيات

په دې مبحث کې درې مطالب دي چې په لاندې ډول دي:

لومړی مطلب: د اسلامي شريعت پېژندنه

هغه تګلاره ده چې الله تعالی د خپلو بندګانو لپاره د عقايدو، عباداتو، اخلاقو، راکړه ورکړه، رياست، اداره، اقتصاد، او د اسې نورو کې د ژوند پورې مربوط ټولو شيانو کې ترتيب کړي دي ترڅو د دغه لويې لارې په تللو سره د دنيا او اخرت د عزت څښتن شي.(١)

دويم مطلب: د اسلامي شريعت منابع

اسلامي شريعت د ظهور او پيدا ينبت پړاو د رسول الله صلی الله عليه وسلم د نبوي رسالت ټوله دوه په بر کې نيسي، دغه پړاو د لومړۍ الهي وحې (اِقۡرَاۡ بِاسۡمِ رَبِّكَ الَّذِىۡ خَلَقَ)(٢) ژباړه: ولوله (ای محمده ! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چې پيدا کړي يې دي (مخلوقات)(٣) په کلمې سره پيل او د قران په وروستي ايت (اَلۡيَوۡمَ اَكۡمَلۡتُ لَـكُمۡ دِيۡنَكُمۡ وَاَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِىۡ وَرَضِيۡتُ لَـكُمُ الۡاِسۡلَامَ دِيۡنًا)(٤) ژباړه: نن ورځ مکمل (پوره) کړ ماتاسې ته دين ستاسې (اصولاً او فروعاً) او تمام (پوره مې کړ پر تاسې (ای مؤمنانو !) نعمت (د دين په اکمال) او غوره مې کړ ما تاسې ته اسلام له جهته د دين (ډېر پاکيزه په ټولو اديانو کې)(٥) سره پای مومي.(٦) په دغه دوره کې د اسلامي شريعت اساس او بنسټ

---

[1] شمس الاسلام شمس صافی. (١٣٩٨ل). د اسلامي حقوقو اساسات. لومړی ټوک، مسلم خپرندويه ټولنه – جلال اباد، ص٣٢.

[2] سورت العلق، ايت١

[3] شبيراحمد عثماني او محمود الحسن. کابلی تفسير دويم ټوک ص ١٧٣٣.

[4] سورت الانعام، ايت ٣

[5] کابلی تفسير ج١ص٥٩٢

[6] عبدالرؤف ننګيال، (١٣٩٣). د اسلام حقوقي نظام.. مستقبل خپرندويه ټولنه – کابل. ص٢٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قرآن او نبوي سنتو ولاړ و، قرآني احکام به په اجمالي توګه نازليدل او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په واسطه به په تفصيلي توګه خلکو ته بيان کېدل.[1]

د اسلامي شريعت بنسټ د الله تعالی وحې ګڼل کېږي چې په قران او محمدي سنتو کې يې ښودنه شوې ده، په دغه دوه سرچينو کې د نوي قانون ټولې انواعې لکه اساسي قانون، سوداګريز قانون د نړيوالو قوانينو جزاګاني او د نورو قوانينو ځانګې پيدا کولای شو[2] چې دلته غواړو لومړی د وحې پېژندنه په قرانکريم او نبوي سنتو کې وړاندې کړو.

وحيی په لغت کې د کتابت، پيغام، اشارې، الهام او پټې خبرې په معنی استعماليږي. عرب وايي: وحي إليه الكلام يحيه، وحياً، و أوحی (و هو أن يكلمه بكلام يخفيه) ، و "وحی" و "أوحی" ايضاً أی کتب.[3]

يعنې: پټه خبره يې ورته وکړه، يا ليکنه يې وکړه. [4]

که د قرآن کريم آياتونو او د رسول الله صلي الله عليه وسلم په احاديثو کې غور او فکر وکړو نو دا راته جوتيږي چې د الله تعالی له خوا ملائکو ته وحيی پرته د کومې واسطې څخه صورت نيولی دی. الله پاک فرمايلي دي:

﴿ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلاَئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُواْ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاء وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ... ﴾[5].

((او ياد کړه "ای محمده" هغه وخت چې وويل رب ستا ملايکو ته چې زه ګرځوونکې (پيدا کونکې) يم په ځمکه کې د يوه خليفه، نو ملايکو وويل: ايا ګرځوې (پيدا کوې) ته په ځمکه کې هغه څوک چې فساد به کوي پدې کې او تويوي به (په ناحقه سره) وينې، حال دا

[1] حامد انصاري. (۱۴۳۰). د اسلام حکومتي نظام. ژباړن: صافی، حبيب الله. پيغام خپرندويه مرکز- پېښور. ص۲۴

[2] سيد عنايت الله شاداب. (۱۳۹۵). د اسلامي حقوقو بنسټونه. مستقبل خپرندويه ټولنه- کابل. ص۱۰۸.

[3] إبراهيم محمد الجرمي، (۱۴۲۲هـ). معجم علوم القرآن دار القلم، دمشق، اول چاپ يو جلده. (۱/ ۳۱۸)

[4] عبد الغفار صافی، (۱۳۹۷). قرآن پوهنه، سلام خپرندويه ټولنه- جلال اباد. ص۹

[5] البقرة:۳۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مونږ تسبيح وايو ستا سره د ثنا ستا او نسبت د پاکۍ کوو تا ته)).[1]

دغه راز د رسول الله صلي الله عليه وسلم د احاديثو څخه هم دا جوتيږي. چې الله پاک ملايکو ته وحيی بي له واسطي کړې ده:

عن النواس بن سمعان (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلي الله عليه وسلم: إذا أراد الله تعالى أن يوحي بالأمر تكلم بالوحي، اخذت السماوات منه رجفة شديدة خوفاً من الله عز وجل، فإذا سمع ذلک أهل السماوات صعقوا و خروا لله سجدا، فيکون أول من يرفع رأسه جبريل، فيكلمه الله من وحيه بما أراد، ثم يمر جبريل على الملائكة كلما مر بسماء سأله اهله: ما ذا قال ربنا يا جبريل؟ فيقول جبريل: قال الحق و هو العلي الكبير. فيقول كلهم مثل ما قال جبريل، فينتهي جبريل بالوحي إلى حديث أمره الله عزوجل.[2]

((د نواس بن سمعان (رضي الله عنه) څخه روايت دی، وايي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: کله چې الله (جل جلاله) د يو کار اراده وکړي نو د هغې په هکله وحيی کوي، نو د الله تعالی د ډار له کبله اسمانونه په لړزېدو شي، کله چې د اسمان اهل دغه حالت واوري، نو ټول بې هوشه الله پاک ته په سجده پرېوځي، اول کس چې خپل سر راپورته کوي، هغه جبريل (عليه السلام) دی، نو الله پاک ورسره په وحيی سره خبرې وکړي، بيا چې جبريل په هر اسمان تيريږي. د هغې اسمان ملايکې ورڅخه پوښتنه کوي چې: زمونږ پروردګار څه فرمايلي دي؟ جبريل ځواب ورکوي چې: الله تعالی حق ويلي دي او هغه تر ټولو لوړ او لوی ذات دی، نو ټولې ملايکې ورسره همدغه خبره تکرار کړي. بيا جبريل (عليه السلام) هغه ځای ته په وحيی سره تګ کوي چې الله تعالی ورته امر کړی وي)).

[1] محمود الحسن او شبيراحمد عثماني. کابلی تفسير ج۱ص ۲۳.
[2] زرکشي محمد بن عبدالله بدرالدين بهادر (۱۴۰۲هـ). البرهان فی علم القرآن. بيروت، داراحياء التراث العربی. ج۲ص:۲۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم مطلب: د اسلامي شریعت خصوصیات

د اسلامي شريعت خصوصيات په لاندې ډول دي:

۱- د اسلام د دين د عمل ساحه پراخه ده، ځکه دين نه يوازې د شخص اړيکې له شخص سره تنظيموي، بلکې د شخص اړيکې له ځان او خپل خالق سره هم تنظيموي. د اسلام دين د ژوندانه بشپړ نظام دی، په دغه دين کې له عقايدو، اخلاقو، حقوقو او مجاملاتو څخه بحث شوی او د ژوند په ټولو برخو کې لارښوونې لري چې خپل پيروان د هغې پيروۍ ته رابولي.[1]

۲- د اسلام له دين پرته په نورو ټولو دينونو کې لاس وهنې شوې دي، حقايق يې تحريف شوي، چې د سليم عقل يو خاوند هم د هغو د ډېرو محتوياتو په ريښتينوالي باور نشي کولای، تر اسلام مخکې د اسماني دينونو تر ټولو وروستی د مسيحيت دين دی، چې ددغه دين ډېر او يو له بل سره مخالف انجيلونه بې له شکه انسان باوري کوي چې دغه دين تحريف شوی دی، خو د اسلام دين چې د الله تعالی له خوا تر ټولو اسماني دينونو وروستی نازل شوی دين دی او احکام يې د قران کريم او نبوي سنتو په شکل موجود دي، د نړۍ د ټولو مؤرخينو په اتفاق سره تر ټولو محفوظ او د اعتبار وړ نصوص شمېرل کېږي.

۳- د اسلام حقوقي قواعدو خپل مشروعيت نه يوازې له عيني واقعياتو لاسته راوړي لکه څرنګه چې د طبيعتي حقوقو د مکتب پيروان يې فکر کوي او نه دغه مشروعيت د عملي عقل له دستوراتو څخه ترلاسه کوي يه هغه توګه چې د عقلي حقوقو مکتب يې وايي او نه يې هم په هغه ډول چې ځيرنيز او تجربه کوونکي مکتب حقوقي قواعد د قراردادي او اعتباري په نامه پېژني.

۴- د اسلام حقوقي قواعد دوه اړخيز مزدوج ماهيت لري يعنې (اعتباري – واقعي) ماهيت لرونکی، اعتباري ځکه دي چې د الله تعالی ارادې معتبر ګڼلی او واقعي له دې اړخه دي چې د الله تعالی تشريعي اراده تکويني ارادې ته نږدې ده نو د اسلام کوم قوانين چې د پېښو مصالحو او مفاسدو په اساس ولاړ وي هغه واقعي دي.[2]

---

[1] عبدالصبور. مبارز، (۱۳۹۲). د اساسي قانون پېژندنه، سلام خپرندويه ټولنه – جلال اباد. ص۱۷

[2] هماغه: سيدعنايت الله.شاداب. د اسلامي حقوقو بنسټونه، ص۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم مبحث: د نړیوالو میثاقونو پېژندنه

نړیوال میثاقونه په دې توګه تعریفوو:

نړیوال میثاقونه عبارت له: معاهده، نړیوال هوکړه لیک، نړیوال کنوانسیون، منشور او پروتوکول څخه عبارت دي.[1] چې هر یو په لاندې ډول تشریح کوو:

معاهده هغه توافق دي، چې د دولتونو تر منځ په سیاسي او نظامي برخو کې په لیکلې توګه منعقـــد یږي او د نړیوالو حقونو د قواعد لرونکې وي.

نړیوال هوکړه لیک: دوه اړخیر یا څو اړخیز توافق دي، چې په لیکلې توګه په اقتصادي، کولتوري او علمي برخو کې د دولتونو تر منځ منعقـد یږي او د نړیوالو حقونو د قواعدو لرنکي وي.[2]

نړیوال میثاق (کنوانسیون): نړیوال تقنیني سند دي، چې د نړیوالو سازمانونو له لوري ترتیب او د نړیوالو حقونو د بنسټیزو قواعدو لرنکي وي.

منشور: د یوه نړیوال سازمان د تاسیس تقنیني سند دي، چې د یاد سازمان د اصولو، موخو، د واکونو د حدودو، تشکیلانو او فعالیت د ډول لرونکي وي

پروتوکول: هغه تقنیني سند دي، چې د یوې معاهدې د بشپړتیا، تفسیر یا تعدیل په موخه له معاهدې یا نړیوال میثاق سره ضم کیږي.

تړون د نړیوالو حقوقو د تابعانو یا وګړو ترمنځ هر ډول کتبي لاسلیک شوی توافق دی په دې شرط چې د نړیوالو حقوقو د مقرراتو سره سم تنظیم شوی وي او دغه مقررات پر هغه توافق باندې حاکم وي او په پایله کې مشخصې حقوقي اغیزې رامنځته کړي.[3]

غواړو په دې ځای کې د معاهداتو پېژندنه د اسلام له نظره هم وکړو.

معاهدات عبارت له هغه میثاقونو، تعهداتو او اتفاقیاتو څخه دي چې اسلامي هېواد یې د غیر اسلامي هېوادونو سره د جنګ او صلحې په حالت کې امضاء کوي، د جنګ په

---

[1] محمد خلیل شینواری. (۱۳۹۸).د افغانستان په حقوقي نظام کې د تقنیني اسنادو تصویب، ستونزې او حل لارې یې. ص۲۵.

[2]- د افغانستان اسلامي جمهوریت، د تقنیني اسنادو د انفاذ او خپراوي د ډول قانون، (۱۳۹۵ل). پرله پسې ګڼه:(۱۲۴۲) ۳ یمه ماده.

[3] محمدرضا ضیایي. بیګدلي، (۱۳۹۲ل). نړیوال عمومي حقوق، ژباړن: حکیمزی، حسیب الله. مستقبل خپرندویه ټولنه – کابل، ص۸۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالت کې معاهدې ته مو ادعه، مصالحه او مسالمه ویل کېږي چې ددې په مقتضی سره د جنګ پرېښودل او صلحه منځته راځي.(۱)

بین المللي معاهدې هغه موافقت نامې دي چې د عمومي بین المللي حقوقو د دوو یا څو شخصیتونو(افرادو/ دولتونو/ نړیوالو سازمانونو) لخوا په یوه معینه ساحه کې د یوې پاېلې د لاسته راوړلو لپاره منعقد کېږي.

باید یادونه وکړو چې معاهدات یوازې په هغو هیوادونو کې لازم الاجراء دي چې لاسلیک کړي او تصویب کړي یې وي؛ خو ددې ترڅنګ داسې استدلال هم شتون لري چې معاهدات په هغو دولتونو کې هم د اجراء وړ دي چې لاسلیک کړي یې نه وي، ددې نظر د پېروانو دلیل دادي چې د زیات شمېر هیوادونو له لورې پر یوه پرنسیپ سلاح او منښته پراخ مشروعیت رامنځته کوي؛ د کوم لمخې چې د بین المللي حقوقو په ډګر کې یو ټولغوښتي حالت حمایه او تضمینېږي، لکه د ټولوژني/عام قتل د جرایمو د مخنیوي او مجازاتو پیمان، چې په ۱۹۴۸ میلادي کال کې د ۱۴۰ هیوادونو له لورې رامنځته، لاسلیک او تصویب شو.

هماغه وو چې د همدې قوي مشروعیت د استدلال لمخې عملاً د هغو هیوادونو د عام قتل عاملین هم د ټولوژني پر ضد بین المللي محکمې(نړیوالې جنایي محکمې) ته راکش شوي، محاکمه شوي او مجازات شوي دي، چې نه یې دا میثاق لاسلیک کړي وو او نه یې تصویب کړای وو.(۲)

---

۱ محمد مصطفی نیازی، (۱۳۹۲ل). نړیوال معاهدات (د اسلامي فقهې او نړیوالو اصولو په رڼا کې). مسلم خپرندویه ټولنه – جلال اباد. ص۱۴.

۲- محمد رضا ضیایی. بیګدلي، (۱۳۸۷ل). حقوق معاهدات بین المللي. ۳۳ چاپ، نشر ګنج دانش: تهران، ایران. ص ۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم فصل

د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول

په دې فصل کې دوه مباحث دي چې په لومړي مبحث کې د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت رول او په دویم مبحث کې د چاپیریال په ساتنه کې د نړیوالو میثاقونو رول چې په لاندې ډول دي:

لومړی مبحث: د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت رول

په دې مبحث کې په اسلام کې د چاپیریال ساتنې اقدامات، په اسلام کې د چاپیریال ساتنې لارې چارې دي چې په لاندې ډول دي:

اسلامي شریعت د ژوند چاپیریال حقوقو لومړنۍ او مهمه منبع ده د اسلام مبارک دین د چاپیریال د پاک ساتلو لپاره ځینې قواعد وضع کړي دي د قرآن عظیم الشان زیات شمېر ایاتونه همدې مسئلې ته اشاره کوي. الله تعالی فرمایي:

(اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ التَّوَّابِیۡنَ وَ یُحِبُّ الۡمُتَطَهِّرِیۡنَ)[1]

ژباړه: بېشکه الله تعالی د توبه ویستونکو او نظافت ساتونکو سره مینه کوي.

همدارنګه په یو بل ایت کې هم د چاپیریال او پاکۍ مسئلې ته پاملرنه شوې ده. الله تعالی فرمایي:

(اِذۡ یُغَشِّیۡکُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِّنۡهُ وَ یُنَزِّلُ عَلَیۡکُمۡ مِّنَ السَّمَآءِ مَآءً لِّیُطَهِّرَکُمۡ بِهٖ)[2]

ژباړه: الله تعالی له اسمان څخه اوبه رالېږي، ددې لپاره چې تاسې پرې خپل ځان پاک کړئ.

---

[1] سورت البقره ۲۲۲ایت
[2] سورت الانفال، ایت۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قرآن عظیم الشان وراخوا نبوي احادیثو هم د ژوند د چاپیریال موضوع ته پاملرنه کړې ده او انسانان یې مکلف ګرځولي دي چې د ژوند انه چاپیریال ته پامنیوی وکړي. د بېلګې په توګه په یو حدیث کې راغلي دي:

(عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ)(١)

ژباړه: د ابي مالک الاشعري رضي الله عنه نه روایت دی وایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: پاکي د ایمان یوه برخه ده.

همدارنګه په بل حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

(عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا، أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَهِيمَةٌ، إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ»)(٢)

ژباړه: د انس بن مالک رضي الله عنه نه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: هر مسلمان چې نیالګي کېنوي او یا کښت وکري نو له هغه نه الوتونکي (حشرات او مرغان) یا انسان او یا څاروي څه وخوري، نو هغه به دده لپاره صدقه وي.

له پورته ایتونو او احادیثو څخه دا په لاس راځي چې د اسلام مبارک دین یو بولشموله او هر اړخیزه دین دی چې د چاپیریال برابرولو او تنظیم لپاره یې اصول او قواعد وضع کړي دي.(٣)

---

١ ابوعبدالله محمد بن اسماعیل البخاري. (١٤٢١). صحیح البخاري بیروت: دارطوق النجاة، ج١ص٢٠٣.

٢ صحیح البخاري ج٣ص١٠٣

٣ عبدالجلال مقیم، د ژوند چاپیریال حقوق. ص٢٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مطلب: په اسلام کې د چاپیریال ساتنې لارې چارې

د اسلام سپیڅلي دین له نظره چاپیریال ساتنه دانسان له دندو څخه شمیرل کیږي چې په ساتنه او حفاظت یې زیات ټینګار شوی دی.

۱- اسلام د چاپیریال د اساسي عناصرو د ساتنې او یو مسلمان او سیدونکي د دندې په اړه ارزښتاکه اصول او کلیات وضع کړي دی ، او په ځمکه او چاپیریال کې له فساد سره د مبارزې لپاره یې ځانګړې اسالیب ښودلی دی.

الله تعالی د فساد کوونکو د فساد بیلګه بیان کړې او دا اعلان یی کړی چې الله تعالی له دوی سره محبت او مینه نه لري.

(وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ)[1]

ژباړه: (کله چې راوګرځي هڅه کوي چې په ځمکه کې فساد وکړي ، او کښت او نسلونه تباه کړي او الله تعالی فساد کوونکي نه خوښوي.)

۲- اسلام له ککړتیا څخه د نجات او مخنیوي لپاره حل لارې وړاندې کړي دی او مسلمانانو ته یی د هغو د عملی کولو او رعایتولو لارښونه کړې ده ، ځکه دغه انسان چې د ځمکې په سر د الله تعالی د خلیفه په توګه پیژندل شوې ، د اسلام له نظره باید په قوې روحیه ، ارام فکر او سالم بدن سره خپلې ورسپارل شوې دندې پر مخ بوزی، بی له شکه چې دغه ټول د سالم چاپیریال اړتیاوې دي ، ځکه بی له سالم چاپیریال نه انسان نشی کولای خپله مادي او معنوي سلامتیا وساتي.

سره له دې چې طبیعت او چاپیریال الله تعالی پیدا کړی او د انسان په خدمت کې دی ، خو کله دغه طبیعت سرکشي او طغیان کوي ، لکه طوفانونه او باد ، اوبه ، زلزله ، د ځمکې او غورځونه او داسې نورې پیښې ، چې انسان له ویرې او ډار سره مخامخ کوي ، نو له همدې امله انسان کوښښ کوي ، تر څو له دې پیښو او حوادثو نه د نجات په لاره کې کار وکړي ، پټ لومړی قدم کې ځان خبر کړي ، په داسی حال کې چې اسلام د نزول له

---

[1] سورت البقره، ۲۰۵ ایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیل نه طبیعت معرفی کړی او د نسان لپاره یی تابع ګرځولی او همارنګه د طبیعت له مواهبو نه د ګټې اخیستې لارې چارې یی هم بیان کړي دی.

نو لکه څرنګه چې انسان نه غواړي خپل ښایست له لاسه ورکړي ، نه ښایی چې د طبیعت ښایست هم له لاسه ورکړي ، ځکه د طبیعت ښایست د انسان د ښایست د دومداراه کولو په خدمت کې دی او که دا کار ونکړي نو له ګوابښ سره په مخامخ شي. الله تعالی د ټولو شیانو د پیدا ښت هدف او موخه یوائې د احد پرودګار عبادت ښودلی.

۳- هر کله چې مؤمن انسان غواړي د الله تعالی عبادت د خپل مکلفیت او د نعمتونو د شکرانې د اداء کولو په موخه کړي ، هیڅ ته اجازه نه ورکوي چې مزاحمت یی وکړي او عبادت یی له ټولو ښکلاو سره چې غواړي سرته یی ورسوي ، مکدر کړی ، نو باید طبیعت او چاپیریال چې د الله تعالی د ښایست او عظمت منظر دی ، ککړ نه کړي. خو له بد ه مرغه انسان کله د بی خبری له امله او کله په دینی لارښوونو د بی باروی له امله خپل طبیعت سره نامناسب برخورد او چلند کوي ، د طبیعت تعادل له منځه وړي او د هغه د بی نظمی او ګډوډی لامل ګرځي. اسلام، اوبه ، چې د ژوند د چاپیریال له مهمو عناصرو څخه شمیرل کیږي، داسې بیانوی:

(وَ جَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَیْءٍ حَیٍّ ؕ اَفَلَا یُؤْمِنُوْنَ)(۱)

ژباړه: او له اوبو څخه مو هر شی ژوندي کړی، آیا ایمان نه راوړي؟

(وَ هُوَ الَّذِیْۤ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ نَبَاتَ كُلِّ شَیْءٍ)(۲)

ژباړه: او الله تعالی هغه ذات دی چې له آسمان نه یی اوبه راورولی دی ، چې د هغو په وسیله مو هر ډول نباتات رازرغون کړي دی.

۴- هغه کسان چې اسراف کوي هغوی ته په ځمکه کې فساد کوونکي وایی:

په همدې شکل د چاپیریال ټولو عناصرو ته پاملرنه شوې ده ، که هغه اوبه ، هوا ، خاوره ، شینوالی ، حیوانات او داسی نور شیان وي.

---

[۱] الانبیاء۳۰.
[۲] الانعام۹۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غږيزو ككړتياو بدی هم بيان شوې او منع ترې شوې ده:

(وَاقْصِدْ فِيْ مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيْرِ)([1])

ژباړه: په تللو کې درميانه اوسه او خپل غږ ښکته کړه ، ځکه چې ناوړه غږ د خره غږ دی.

نو له همدې امله بايد پارکونه جوړ او وساتل شي، وحشي باغونه بايد د حيواني پانګې د ساتلو او حمايت لپاره جوړ شي.

د اسلام له نظره يواځې ښاروالی او د چاپيريال ساتنې مسؤلين مسؤليت نه لري بلکې هر مسلمان او هر اوسيدونکی د چاپيريال په ساتنه کې مسؤليت لري ، چې په دې اړه عملی اقدامات وکړي.

لنډه دا چې د چاپيريال د خرابيدو لاملونه بايد د ايمان او تقوا په رڼا کې له منځه يوړل شي، ځکه د يو شي په مقابل کې مبارزه کول چې د زړه له کومې او اخلاص سره نه وی او ديني ريښې ونلري، مثبتې پايلې ته نه شی رسيدلای.([2])

دويم مطلب: په اسلام کې د چاپيريال ساتنې اړوند اقدامات

په اسلامي لارښوونو کي تر فکر کولو وروسته معلوميږي، چي اسلام ډېر وړاندي د کائناتو چاپېريال ساتنه په نظر کي نيولې ده، داسي لارښووني ئې کړي دي، چي په هغو سره د چاپېريال له هر ډول زيانونو څخه ټولنه ژغورل کيږي او له هر ډول داسي شيانو څخه ئې منع فرمايلې ده، چي چاپېريال ککړوي او منفي پايلي ئې پر انسان او نورو موجوداتو پريوځي، دهغو شيانو د کولو تاکيدي امر ئې کړی دئ، چي د چاپېريال پاک ساتلو له پاره اړين دي. ځيني لارښووني په لاندي ډول دي:

---

[1] سورت لقمان ۱۹.

[2] عبدالجلال مقيم، د ژوند چاپيريال حقوق. ص۲۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ -پاکي او نظافت چي د روغتيا له پاره اړين دئ؛ د ککړتيا د له مينځه وړلو له پاره پاکي لازمي ده، اسلام د پاکۍ ارزښت په ډېره لوړه کچه بيان کړی دئ، د مسلمانانو شعار او پېژندګلوي ئې جوړه کړې ده.

رسول الله صلی الله عليه وسلام فرمايي:

(إِنّ اللّهَ طيب يُحِبُّ الطِّيبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النّظَافَةَ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرَمَ، جَوَادٌ يُحِبُّ الْجُودَ، فَنَظِّفُوا بيوتكم، وَلاَ تَشَبّهُوا بِالْيَهُودِ التى تَجْمَعُ الأَكْنَافَ فِي دُورِهَا)[1]

ژباړه: الله تعالی پاک دئ او پاکي خوښوي؛ مهربان دئ، مهرباني خوښوي؛ سخي دئ، سخاوت خوښوي؛ ځکه نو تاسي خپل کورونه پاک ساتئ او دهغو يهودو سره ځان مه مشابه کوئ چي د کور چټلي په کورونو کي جمع کوي.

همدا رنګه فرمايي) :تنظفوا بكل ما استطعتم ؛ فان الله تعالى بنى الاسلام على النظافة:، ولن يدخل الجنة الا كل نظيف)[2]

ژباړه: تر کومه چي مو وس وي پاکوالی کوئ؛ ځکه چي الله تعالی د اسلام بنسټ پر پاکي ايښی دئ، او جنت ته به بې له پاک انسانه بل څوک داخل نه سي.

دارنګه اسلام پاکوالی د مؤمن پېژندګلوي ګڼلې ده، د چاپېريال ساتنه او د چټليو په سبب پيدا کېدونکي هر ډول ککړتيا له مينځه وړل ئې د مومن ور په غاړه کړي دي؛ ځکه پاکي د هر ډول ککړتيا د له مينځه وړلو له پاره لازمي ده.

۲ -لاري او نور عامه ځايونه په چټليو ککړول هم د چاپېريالي ککړتيا مهم سبب کېدلای سي.

رسول الله صلی الله عليه وسلام له دې څخه منع فرمايلې ده.

(اتقوا الملاعن الثلاث: البراز فى الموارد والظل وقارعة الطريق)[3]

---

[1] مثنی، احمد بن علي ابويعلی، (۱۴۰۰هـ)، مسند ابی يعلی، مکتبه: دار المامون دمشق.ص:۷۹۰

[2] علاءالدين علی بن حسام الدين ابن قاضی خان ،(۱۴۰۱هـ). کنز العما ل ،الناشر مؤسسة الرسالة ،الطبعة الخامسة: ج۲ص۲۰۰۲

[3] قزوينی، للحافظ ابی عبدالله محمد ابن يزيد ابن ماجه، سنن ابن ماجه. تحقيق: محمد فواد عبد الباقی، دارالاحياء التراث العربی. چاپ کال نلري.حديث نمبر: ۳۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه :د الله جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلام فرمایي: له درو لعنتي شیانو څخه ځان وساتئ: قضایي حاجت په ګودر (له کوم ځای څخه چي اوبه وړل کیږي) سایه (هلته چي خلک کښیني) او په لاره کښي.

که کوم چا دا تیروتنه کړې وي، نو ددې د له مینځه وړلو له پاره ئې د لاري څخه مضر شی لیري کول د ایمان یوه برخه ګڼلې ده، مسلمانان ئې دې برخي ته چمتو کړي تر څو لاري پاکي کړي. د رسول الله صلی الله وسلم ارشاد دی:

(من اماط اذى عن طريق المسلمين كتبت له حسنة ومن تقبلت منه حسنة دخل الجنة)[1]

ژباړه :چاچي د مسلمانانو له لاري څخه ضرري شی لیري کړ، دده له پاره یوه نیکي لیکل کیږي او د چاچي یوه نیکي قبوله سوه هغه به جنت ته ځي.

په یو روایت کي ددې ثواب لس برابره ښودل شوی دي فرمایي:

(ان عاد مريضا او انفق على اهله اور ماز اذى عن طريق فحسنة بعشر امثالها)[2]

ژباړه : چاچي د ناروغ پوښتنه وکړه، پر خپل اولاد ئې لګښت وکړ او یائې د لاري څخه ضرري شی لیري کړ، دده نیکي لس برابره سوه

د لاري د پاکوالي سره د عامه ځایونو پاک ساتل هم شامل دي رسول الله صلی الله علیه وسلام په خپلو لار ښودنو کښي د چاپېریال پاک ساتلو حقیقي فضائل بیان کړي دي خلک ئې دې ته چمتو کړي دي، تر څو په فکري ډول خپل د چاپېریال پاک ساتلو ټینګه اراده وکړي، ترڅو چاپېریال له چټلیو څخه په مکمل ډول پاک وي.

رسول الله صلی الله علیه وسلام له لاري څخه لیري کېدونکي شي ته (اذی) ویلي، له دې څخه معلومیږي چي یوازي مخصوص چټلي باید له لاري څخه لیري نه سي؛ بلکي لار باید له هر هغه شي څخه پاکه سي، چي د زیان رسوني سبب وي، هغه که په سترګو ولیدل سي او یا هم ونه لیدل سي، په اوسني د تیلو په دوره کي چي کومه ککړتیا مینځته راوړي

---

[1] سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني.(١٤١٥هـ). المعجم الكبير للطبراني، دار النشر: مكتبة ابن تيمية – القاهرة.: ١٢٨٩٢

[2] ابن ابي شيبه: ابي بكر عبد الله بن محمد ، مصنف ابي شيبه. ناشر الكتب الاسلامي، طبعة الثانيه: ٢٢٨٧٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه هم تر دې حکم لاندي دي، ځکه نو هر موټر چلوونکی مکلف دئ تر څو د نوموړي له موټر څخه د لاري چاپېريال ککړ نه سي، دا د يو مسلمان مسؤوليت دئ، چي د ده موټر بايد داسي حالت ته نه وي رسيدلی، چي چاپېريال ککړ کړي.

د انسان پر شا و خوا موجود ټول کائنات د الله تعالی مخلوق دئ، الله تعالی انسان په مځکو، ځنگلونو، دريابونو، سيندونو او نورو ډول-ډول شيانو سره اباد کړی دئ، مځکه ئې د انسان په واک کښې ورکړې ده، آسمان ئې پر انسان د هسک بام په ډول په ښکلو ستورو او سيارو سره ښايسته کړی دئ، تر آسمان لاندي ډکي وريځي د انسان داوبو اړتيا د تکميل له پاره دي. پر مځکه ډول-ډول مرغان، په درياب کي ډول-ډول کبان او آبي حيوانات د انسان د خوراکي اړتيا تر څنگ چاپېريالي اړتياوي هم پوره کړي دي، ټول کائنات د الله تعالی مخلوقات دي او په منظم او محکم حکم سره ئې خلقت سوی دئ، د الله تعالی ارشاد دی:

(صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ)([1])

ژباړه: الله تعالی هر شی په مناسب ډول مضبوط پيدا کړی دئ.

الله تعالی د هرشي د نوي خلقت په وخت کي د دې ځانگړتيا خاص خيال ساتلی دئ، چي نوموړی بايد په مځکه کي د انساني ژوند له پاره گټور وي الله تعالی هرڅه په کميت او کيفيت پوره پيدا کړي دي، په دې نړۍ کي د دوی دا دنده ده، چي د انساني ژوند د جسم او چاپېريال له پاره گټور تمام سي، انسان ته په کار ده، چي په نوموړو سره د خپل صورت او چاپېريال ساتنه وکړي، تر څو په روغ صورت او ښه چاپېريال د الله تعالی په عبادت مصروف واوسي.

همدارنگه بل ځای فرمايي: وَالأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ ([2])

ژباړه: موږ مځکه غوړولې ده او پر هغې مو غرونه اچولي دي او پر مځکه مو هر ډول د اړتيا توکي په معلوم او منظم ډول ايښي دي.

---

[1] النمل: ۸۸

[2] الحجر ۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معلوم او منظم ډول کائنات د انسان په چاپېريال کي موجود دي، په دوی کي فطري منظم والی، کميت او کيفيت پروت دئ ځکه نو د نوموړو کائناتو څخه پيدا کېدونکی چاپېريال هم فطري دئ او دا فطري چاپېريال د انسانانو او حيواناتو له پاره ګټور دئ او کله چي په فطري ډول پيدا سوي چاپېريال کښي انساني ککړتياوي ورګډې سي نو دالله تعالی په فطري چاپېريال کښي بدلون رامينځته کړي او د کائناتو چاپېريال غير فطري جوړسي نوموړی چاپېريال د انسانانو او ټولو کائناتو له پاره زيان رسوونکی وي ځکه چي غير فطري توکي ټول زيان رسوونکي دي.

په اوسني وخت کښي چي پر نقل عقل او پر معنويت ماديت غالب دئ، د ماشينونو او فابريکو دور دئ، په دې وخت کي د انساني ژوند ټول توکي بدل سوي دي، د انسان فکر او عمل ډول -ډول توکي اختراع کړي دي؛ ځکه نو ډېری مسايل چي وړاندي به د بحث وړ نه وه خو اوس دهغو بحث کول په کار دئ، له هغوی څخه يو هم د چاپېريالي ککړتيا (Environmental Pollution) مسئله ده.

دا دانسان په لاس رامينځته ته سوي حالات دي، انسان هغه مسؤوليت له پامه غورځولی دئ، چي د الله تعالی له خوا د نوموړي په غاړه ورکول سوی دئ، د الله تعالی ارشاد دئ) هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا) ([1])
ژباړه: هغه(الله تعالی) تاسي د مځکي څخه پيدا او پر مځکه اباد کړي ياست.

د دې آيات غوښتنه داده، چي الله تعالی انسان ته دا مسؤوليت ور سپارلی دئ، چي نوموړی د د دې نړې د جوړېدلو کوښښ وکړي، د هغو شيانو څخه په پوره ډول پرهېز وکړي، چي د مځکي د ابادۍ او پر مځکه دآبادو مخلوقاتو د ژوند او بريالیتوب سره په ټکر کښي وي، که کوم داسي توکي پيدا سي، چي پر مځکه د انسان او نورو ژونديو موجوداتو ژوند له خطر سره مخ کوي، انسان مکلف دئ چي نوموړي توکي له مينځه يوسي.

---

[1] هود: ٦١

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم مطلب: د ځمکې ککړتیا د مخنیوي په اړه د اسلامي شریعت دریځ

د اسلام مبارک دین انسان مکلف کړی ، چې تل د خپل عادی ژوند له بهیر نه ساتنه وکړي او هڅه وکړي چې ځان له هلاکت سره مخامخ نه کړي، الله تعالی فرمایي: (... ولاتلقوا بایدیکم الی التهلکة..)[1]

ژباړه: (په خپلو لاسونو ځانونه مه هلاکوئ.)

د چاپیریال ککړتیا و په ځانګړي ډول د هوا ککړتیا سربیره پر دی چې د ځان هلاکت شمیرل کیږي ، په ځمکه کې فساد هم بلل کیږي ، چې الله تعالی ترینه منعه کړې ده ، الله تعالی فرمایي:

(ولاتفسدوا فی الارض بعد اصلاحها..)[2]

ژباړه: (په ځمکه کې له اصلاح او سمون وروسته فساد مه کوئ)

دا ښکاره او منل شوی خبره ده ، چ د هوا ککړتیا خلکو ته ضرر رسول دی ، او الله تعالی نورو ته ضرر رسول منع کړی:

(والذین یؤُذون المؤمنین والمؤمنات بغیر ما اکتسبوا فقد احتملوا بُهتانا و اثمًا مبینا)[3]

ژباړه: ای څوک چې مؤمنو سړیو او مؤمنو ښځو ته بی له هغه (ناوړه) عمل نه چې وی کړی دی تکلیف رسوي ، په تحقیق سره ښکاره تهمت او ګناه یی بار کړی دی.

رسول الله صلی الله فرمایلی دی:

(الایمان بضع و ستون شعبة أو بضع و سبعون شعبة، فارفعها لا إله إلا الله ، أدناها اماطة الأذی عن الطریق)[4]

---

[1] البقرة ۱۹۵.
[2] الاعراف ۵۶
[3] الاحزاب ۵۸.
[4] محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبدَ، التمیمي، أبو حاتم، الدارمي، مسند ابن حبان. دار الوعي – حلب رقم الحدیث ۱۶۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژیاړه: ایمان اویا شعبې دي او ترټولو ټیټه مرتبه یې له لارو د مضرو شیانو لیری کول دي.

او د اذیّ کلیمه عامه ده چې ټولو مضرو شیانو ته شاملېږي، تیږې، اغزو ته هم شاملېږي او د هوا ککړتیا ته هم شاملېږي.

دویم مبحث: د چاپېریال په ساتنه کې د نړیوالو میثاقونو رول

د شلمي پیړۍ له نیمايي څخه دا یوه نړۍ واله مسئله سوله په(۱۹۷۱م) کې د چاپېریال د علم مسئله د نړیوال سیاست برخه جوړه سوه، په (۱۹۷۲م) کې ملګرو ملتونو په سویډن کې پر نوموړي موضوع لومړی سمینار جوړ کړی وو په (۱۹۹۷م) کې د چاپېریالي ککړتیا په وړاندې انساني مبارزه پیل سوه؛ ځکه د ککړتیا زیانونو ټوله نړۍ حیرانه کړې وه، د معاصري ټکنالوژۍ او پراخه صنعت په وجه د دې زیانونه تر اندازې ډېر سوه؛ ځکه نو نوموړې موضوع د حکومتونو د بحث او نظریاتو وړ وګرځېدل.

چاپېریالي ککړتیا هم د انساني لاس وهنو څخه پیدا ده، نوموړې موضوع د انسانانو د ډېرښت په سبب نه ده را مینځته سوې؛ بلکي انسان په نوموړي نظام کښي داسي تېروتني وکړې، چي پر ټول نظام ئې اثر ولوېدی، د بیلګي په ډول ورځ په ورځ د ځنګلونو شمېر کمیږي، د یو راپور پر اساس د(۱۹۰۰م) وروسته په ایتوپیا کې (۹۰) سلنه ځنګلونه له مینځه تللی دي، دا ډول د خلیجي جنګونو په وخت کي په سمندر کي د ګډو سوو تیلو په سبب د پیدا سوي آبي ککړتیا د له مینځه وړلو له پاره (۱۸۰) کلونه پکار دي. له دې څخه معلومه سوه، چي انسان په څونه لویه پېمانه ککړتیاوي پیدا کړي دي؛ ځکه نو اوس د نوموړو ککړتیاوو له زیانونو سره لاس او ګریوان دئ.(۱)

دا ډول د مځکي او فضا د ککړتیا له پاره د ډول-ډول آلاتو ایجاد او د هغوی د ازمویني تېروتني چاپېریال خورا ډېر ککړ کړی دئ، چي انسانان ئې په ډول-ډول ناروغیو اخته کړي دي. د عراق او کویټ د جنګ په وخت کي له (۷۲۷) څخه ډېرو څاګانو ته اور

---

[1] خدایداد کوچی، چاپیریال ساتنه، ص ۷۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته سوی وو ، دیوې سروې له مخې د عراق په جنګ کې د جوړې سوې ککړتیا په سبب (۴۷۰۰) کسان د سرطان په ناروغۍ مړه سوي دي. (۳۵) سلنه عراقي نوي زېږېدونکي کوچنیان په دماغي سرطان اخته وي او دا شمېرنه ورځ په ورځ ډیرېږي.

لومړی مطلب: د ملګروملتونو د چاپېریال ساتنې سازمان

دویم نړیوال جنګ کوم چې په ۱۹۳۹م کال کې شروع او په کال ۱۹۴۵م کې پای ته ورسید ،د دې جنګ په دوران کې بیا له نړیوالو سره دا فکر پیدا شو ، چې باید په نړیواله سطحه داسې یو سازمان موجود وی،چې د جامعه ملل پر نسبت باندې قوي وي او د ټولو هغو نیمګړتیاوو څخه خالي وي کومې چې جامعه ملل درلودلې ترڅو په راتلونکي کې د دې جنګونو مخه ونیسي نو هماغه وو ، چې په کال ۱۹۴۵م کې د نړۍ د مختلفو سیاستمدارانو د کوششونو په نتیجه کې د ملګرو ملتونو سازمان رامنځته شو ، د دویم نړیوال جنګ په دوران کې د نړۍ د ځینو سیاستمدارانو له طرفه دا کوششونه شروع شول ترڅو د جامعه ملل سازمان څخه په تجربې اخیستلو سره یو بل داسې مؤثر نړیوال سازمان رامنځته کړي چې ترڅو وکولای شي په آینده کې د دغسې نړیوالو جنګونو څخه مخنیوی وکړي، نو د دې مقصد د حصول په خاطر د دویم نړیواال جنګ په دوران کې ځینې کنفرانسونه د ملل متحد سازمان د جوړېدو په خاطر په مقدماتي ډول ترسره شو.(۱)

د ۱۹۴۱م کال د جون په ۱۲ نېټه ځینې هېوادونه (انګلستان، کاناډا ،استرالیا نیوزیلینډ ، جنوبي افریقا او همدارنګه د ځینو نورو جلاو وطنه حکومتونو نماینده ګان د لندن ښار د (جیمس پیلس) په ماڼۍ کې سره راټول شول او یوه اعلامیه یې خپره کړه، د ۱۹۴۱م کال د اګست په ۱۴نېټه د امریکا د متحده ایالاتو جمهور رئیس (فرانکن روزولت) او د انګلستان صدراعظم (ویستون چرچل) یو له بل سره د اتلانتیک په بحر کې په یوه بحري بیړۍ کې یو د بل سره ملاقات وکړ او بیا یې یوه معاهده یې امضاء کړه، د ۱۹۴۲م کال د جنورۍ په لومړۍ نېټه د متحدینو له خوا ایا هغه هېوادونه چې په دویم نړیوال جنګ کې د المان په خلاف ولاړ وو او شمېر یې(۲۲)هېوادونو ته رسېده، د دغو هېوادونو

---

[1] ع، نبي بصیرت. او محمد جمال شینواری. (۱۳۹۸ل). نړیوال سازمانونه. یار خپرندویه ټولنه – جلال اباد. ص ۴۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نماینده ګانو له خوا په واشنګټن کې یو کنفرانس جوړ شو او یوه اعلامیه یې خپره کړه، چې په دې اعلامیه کې د لومړي ځل لپاره د ملګرو ملتونو یا ملل متحد د سازمان نوم یاد شو او وویل شو چې داسې یو سازمان باید ایجاد شي چې په راتلونکي کې د نړیوالو جنګونو مخه ونیسي او د دې ســــازمان نوم باید ملګري ملتونه یا ملل متحد وي.(۱)

د ملګرو ملتونو کنفرانس هغه چې د بشریت د چاپیریال په خاطر په (۱۹۷۲م) کال کې په ستهاکولم کې دایر شوی وو چاپیریال یې داسې تعریف کړی:

(د هغو مادي او اجتماعي موادو چاره ده چې په میسر وخت کې په مشخص ځای کې د انساني حاجاتو لپاره صورت نیسي.)(۲)

په دې اړه چې مهم اقدامات شوي تر شلمې پیړۍ پورې اړه لري، په ۱۹۰۹ کال کې د بین الملل ګډه کمیټه د امریکا او کاناډا د سرحدي اوبو معاهدې پر اساس جوړه شوه، دغه کمېټه د لومړي بین المللی کمیسون په حیث له ککړتیا څخه د خوړو اوبو د کنټرول او ساتنې په موخه جوړه شوه ، د دې کمیټې د جوړېدو اصلی لامل دا و چې اصولاً د بین المللی رودونو او دریابونو له ککړتیا څخه راولاړې شوې ستونزې د ملی او داخلي اقداماتو له لارې حل کیدې او د نورو ذینفع هیوادونو مرستې ته هم اړتیاوه ، د دویمې نړیوالې جګړې په پای کې ځینې اقدامات ترسره شول، چې د هغو زیاتو ته یو اځې په نظامی چوکاټ کې پاملرنه وشوه. د دغو هڅو او اقداماتو له جملې څخه د نوربنرګ د محکمې جوړېدل و ، چې یو اځې نظامي کارونه یې تر نظر لاندې ونیلو، خو ځینې د چاپیریال مسائیل او جرایم چې د جنګ له امله منځ ته ورغلی وو هم تر بحث او څېړنې لاندې نیول کیدل، ځینې متهم کسان چې په دې متهم شوې وو چې هغوی له سوځیدلو ځمکو نه ګټه اخیستې او هغه د مخکنی شوروي ځمکې وي، چې د آلمان د قوتو له شاته تګ وروسته خالی شوې وې.(۳)

---

[1] محمدرضا ضیایي بیګدلي.(۱۳۸۴).حقوق بین الملل عمومي، انتشارات دانشګاه تهران، ایران. چاپ۲۲،ص۲۴۰

[2] فرج صالح عریش. (۱۹۹۸). د چاپیریال د ککړتیا جرایم. موسسه فنیه، لومړی چاپ، ص۶۳

[3] عبدالجلال مقیم. د ژوند چاپیریال حقوق. ص۹۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په نړۍ کې د صنعت پرمختګ ته په پام سره د شپېتمې میلادي لسیزې په لومړیو کې د چاپیریال ساتنې موضوع د نړیوالو مسایلو په سر کې راتله، همدې ستونزې ته په کتو عمومي اسامبلې په ۱۹۶۸م کال کې په لومړي ځل د چاپیریال ساتنې نړیوال کنفرانس جوړ کړ، وروسته په ۱۹۷۲م کال کې د سویډن په پلازمینه استکهلم کې د نږدې (۱۱۰) هېوادونو او (۱۲۰۰) برخه والو په ګډون یو ستر نړیوال کنفرانس تشکیل شو د کنفرانس په پای کې د (بشر د چاپیریال ساتنې نړیواله اعلامیه) خپره شوه چې د چاپیریال ساتنې په برخه کې لومړنۍ نړیواله بیانیه ګڼل کېږي. په اعلامیه کې د هېوادونو ترمنځ د چاپیریال ساتنې په برخه کې د ښېنګار تر څنګ له ګډون کوونکو هیوادونو څخه وغوښتل شول چې د نړیوال چاپیریال ساتنې په موخه لازم اقدامات ترسره کړي او د نورو چاپیریال ته له زیان اړولو دې په کلکه ډډه وشي.

په کنفرانس کې همدغه راز د ژوند د حفاظت او د هوا ککړتیا د مخنیوي په موخه په ۱۰۶ مو مادو کې یوه عملي کړنلاره تصویب شوه له یاد کنفرانس وروسته په ۱۹۷۲م کال کې د ملګرو ملتونو د چاپیریال ساتنې سازمان رسماً پرانیستل شو. د ژوند چاپیریال څخه د ساتنې لپاره د ملګرو ملتونو پروګرام، د ژوند نړیوال چاپیریال څخه د ساتونکي په عنوان مرکز د افریقا لویې وچې په کینیا (هغه هېواد چې د یو متنوع ژوند چاپیریال تر ټولو غني او بهترینه نمونه ګڼل کېږي) هېواد کې دی دا پروګرام د ملګرو ملتونو د سازمان په چوکاټ کې یوه طرحه شوې اداره ده چې دنده یې په سیمه او نړیوالو کچه د ژوند چاپیریال ستونزو ته رسیده ګي او پاملرنه ده، ددې پروګرام په اساس د ژوند چاپیریال مسایل او هغه تهدیدات چې ورته متوجه دي نړیوالې ټولنې او دولتونو ته یې یادونه کېږي او په ځانګړې ډول د ژوند چاپیریال د حفاظت او پراختیا ترمنځ داړیکې لپاره معقول سیاستونه مطرح کېږي. د ژوند چاپیریال څخه د ساتنې لپاره د ملګرو ملتونو پروګرام هدف د ژوند چاپیریال ساتنې لپاره همغږې رامنځته کول دي، همدارنګه دغه اداره د نړۍ خلکو او دولتونو ته د اطلاع رسولو مرکز او د هغوی د ژوند د سطحې لوړولو وسیله ده پرته له دې چې راتلونکو نسلونو حقوقو ته صدمه ورسېږي. یا په بل عبارت نوموړې اداره داسې یو ارګان دی چې د ژوند چاپیریال څخه د ساتنې او دوامداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراختیا مدافع بلل کېږي، دا اداره د خپلو اهدافو د تحقق لپاره علاوه همکارو او مرستو، د ملګروملتونو، نړیوالو سازمانونو، دولتونو، غیر دولتي سازمانونو، خصوصي سکتورونو او مدني ټولنو سره عملي اقدامات هم ترسره کوي.(۱)

دویم مطلب: په جنګي برخه کې د چاپیریال ساتنې نړیوال معاهدات

د یونسکو او هوا پېژندنې نړیوال سازمان، چاپیریال ساتنې نړیوال سازمان (UENP) په ۱۹۷۲ میلادي کال کې تاسیس او مقر یې د کینیا مرکز نیروبي کې دی د یو شمیر نورو موسیسو په همکارۍ سره په ځینو لویو ښارونو کې د هوا د ککړونکو موادو غلظت د دوامدارې څارنې لپاره یو لړ فعالیتونه سرته رسولي دي او د هوا د ککړتیا پر ضد اقدامات سیاسي او اقتصادي مسایل یې همیشه د یو ځانګړي اهمیت لرونکي دي د هوا ککړتیا مسألې ته په وروستیو کلونو کې توجو شوې ده ځینې ماهیرین په دې عقیده دي چې ویل کېږي د تهران ښار دنړۍ د ککړو ښارونو څخه دی چې د تهران او سیدونکي په ځانګړي ډول ماشومان په ډول ډول ناروغیو لکه: د سږو انسداد، مزمن برانشیت او د سږو له سرطان سره مخامخ دي چې ډېر زیات یې په نارینه و کې معمول دی، دا یو ښکاره حقیقت دی چې یو ښار له دریو خواوو څخه د البزر غرونو احاطه کړې په یوه ورځ کې ۵۲۰۰ ټنه سلفرداي اکساید، ۱۹۰ ټنه معلق ذرات او ۵ ټنه سرب په هوا کې خپرېږي دغه ککړونکي مواد تر ډېره حده د ستندرد حالت څخه زیات دي.(۲)

د نړیوالو معاهداتو په برخه کې د هغه معاهداتو یادونه کوو چې په نړیواله کچه لاسلیک شوي وي نو د نړیوال انساني قانون قواعد که څه هم چې د مسلحانه شخړو څخه وروسته د انسان حمایت کوي مګر د انسان او چاپیریال ترمنځ اړیکه شلول امکان نه لري په همدې بنیاد هغه حمایت چې د انسانیت لپاره د مسلحانه شخړو مهال وضع شوي لازمه ده چې په پراخه معنی سره وپېژندل شي ځکه دا سربېره د انسان په حمایت د هغه چاپیریال حمایت هم کوي چې انسان هلته ژوند کوي، دا په دې اعتبار چې په شخړو کې د مترقي

[1] عبدالجلال مقیم، د ژوند چاپیریال حقوق. ص۹۲
[2] خدایداد کوچی، چاپیریال ساتنه، ص ۸۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسايلو کارول ددې لامل ګرځي چې انسان او هغه چاپيريال ته ضرر ورسوي چې انسان هلته اوسېږي، په دې اساس نړيوال انساني قانون د تيرې پېړۍ د اومې لسيزې تر لومړيو پورې به يې د بشريت په تقليدي برخې ترکيز کاوه که دغه عمل په هماغه چوکاټ پورې تړاو درلود او که يې د خيړنې په ډګر پورې درلود ، په همدې بنياد چاپيريال په دې صفت سره د نړيوالو انساني قوانينو کې نه دی ذکر شوی. (ځکه هغه مهال چې د چاپيريال مفکوره نه وه ښکاره شوې) مګر ددې سره سره يې يو شمېر احکام د چاپيريال ساتنه کوي:

۱- هغه معاهدات چې د وچې د جنګ په عاداتو او قوانينو پورې تړاو لري، په دې برخه کې د ۱۹۰۷م کال د لاهي څلورمه معاهده د يادولو وړ ده.

۲- د لاهي د ۱۹۰۷م کال هغه معاهده چې په سمندرونو کې د ماينونو د ښخولو په اړوند لاسليک شوه.

۳- د بکتريالوژي د سلاح توليد او کارولو ممنوعيت او دهغې له منځه وړل په ۱۹۷۲م کال کې بله معاهده د هغه تشې لپاره رامنځته شوه چې مخکې پروتوکول ورته اشاره نه وه کړې او هغه په کال ۱۹۲۵م کال ترسره شوې وه.

۴- د خانقه او زهرجنو ګازونو د منعې په اړوند پروتوکول او دې ته ورته نور مکروبي وسايل چې د جنګ په وخت کې ورڅخه کار اخيستل کېږي، د جينوا د ۱۹۵۳م کال معاهده په نړيواله کچه ټول خانقه او زهرجن ګازونه حرام وبلل شول دې ته ورته نور مشابه ګازونه يې هم ناسم وګڼل.[۱]

[۱] عبدالجلال مقيم. د ژوند چاپيريال حقوق. ص ۱۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

چاپیریال هر هغه څه ته وایي چې بشر یې احاطه کړي وي. که هغه جمادات دي لکه: اسمانونه، ځمکې، غرونه او نور... همدارنګه د چاپیریال ساتنې حقوق د هغه قواعدو او پرنسیپونو له مجموعې څخه عبارت دي چې د انسانانو د فعالیتونو او کړنو تاثیر پر چاپیریال باندې تر څېړنې لاندې نیسي. اشخاص باید متوجه شي ترڅو داسې اعمال چې هغه د عامه وګړو د ځورونې او یا د ژوند د چاپیریال د ککړېدو سبب شي چې باید ځان ترې وساتي ترڅو چاپیریال ککړ نه شي او وګړي په سمه توګه ژوند ته دوام ورکړي چې د هغې له جملې څخه د بخار، لوګي ناولې اوبو له مخې چاپیریال ککړ شي ذکر شوي.

اسلام د چاپیریال د اساسي عناصرو د ساتنې او یو مسلمان او سیدونکي د دندې په اړه ارزښتاکه اصول او کلیات وضع کړي دی ، او په ځمکه او چاپیریال کې له فساد سره د مبارزې لپاره یې ځانګړي اسالیب ښودلی دی. اسلامي شریعت داسې لار ښوونې ئې کړي دي، چې په هغو سره د چاپېریال له هر ډول زیانونو څخه تولنه ژغورل کیږي او له هر ډول داسې شیانو څخه ئې منع فرمایلې ده، چې چاپېریال ککړوي او منفي پایلې ئې پر انسان او نورو موجوداتو پریوځي، د هغو شیانو د کولو تاکیدي امر ئې کړی دئ، چې د چاپېریال پاک ساتلو له پاره اړین دي.

د نړیوالو میثاقونو له مخې د چاپیریال ساتنې لپاره د دویمې نړیوالې جګړې په پای کې ځینې اقدامات ترسره شول، چې د هغو زیاتو ته یو اځې په نظامی چوکاټ کې پاملرنه وشوه. د دغو هڅو او اقداماتو له جملې څخه د نوربنرګ د محکمې جوړیدل و ، چې یو اځې نظامي کارونه یې تر نظر لاندې وینو ، خو ځینې د چاپیریال مسائیل او جرایم چې د جنګ له امله منځ ته ورغلی وو هم تر بحث او څیړنې لاندې نیول کیدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندیزونه

۱. چاپیریال چې د وګړو د یوې مجموعه کې د اشخاصو د اوسیدو او د وګړو ترمنځ د تګ راتګ او د هغوی د مجموعې څخه عبارت دی نو پکار ده چې وګړي د چاپیریال په روغ ساتلو کې یو له بل سره مرسته او همکاري وکړي.

۲. د ژوند چاپیریال لپاره چې کوم اعمال ضرر رسوي باید وګړي ترې ځان وساتي، ترڅو مو ټولنه سالمه او وګړي مو په سالمه فضا کې ژوند وکړي.

۳. یو شمېر هغه اعمال چې د ټولنې او د ژوند د چاپیریال په تاوان وي او اشخاص یې په قصد سره اهمال کړي باید سزا ورکړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

القران الکریم

الف: کتابونه

۱. ابوعبدالله محمد بن اسماعیل البخاري. (۱۴۲۱). صحیح البخاري بیروت: دارطوق النجاة.

۲. ابن ابي شیبه: ابي بکر عبدالله بن محمد ، مصنف ابي شیبه. ناشر الکتب الاسلامي، طبعة الثانیه.

۳. احمد مختارعبدالحمید عمر، (۲۰۰۱م). معجم اللغة العربیة المعاصره. قاهره: عالم الکتب.

۴. إبراهیم محمد الجرمي،(۱۴۲۲هـ). معجم علوم القرآن دار القلم، دمشق، اول چاپ یو جلده.

۵. بصیرت، ع، نبي او محمد جمال شینواری. (۱۳۹۸ل). نړیوال سازمانونه. یار خپرندویه ټولنه – جلال اباد.

۶. حامد انصاري. (۱۴۳۰). د اسلام حکومتي نظام. ژباړن: صافی، حبیب الله. پیغام خپرندویه مرکز – پېښور.

۷. خدایداد. کوچی، (۱۳۹۵). چاپیریال ساتنه. جلال اباد: سلام خپرندویه ټولنه.

۸. زرکشي محمد بن عبدالله بدرالدین بهادر(۱۴۰۲هـ). البرهان فی علم القرآن. بیروت، داراحیاء التراث العربی.

۹. دیوبندي محمودالحسن او شبیراحمد عثماني. (۱۴۱۴هـ). کابلی تفسیر. د افغانستان د جیدو علماوو ژباړه، د فهدبن عبدالعزیز د قرانکریم چاپخانه مدینه منوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰. سید ابو الاعلی مودودي، (۱۳۶۰). تفسیر تفهیم القران. ژباړن: قیام الدین کشاف. پېښور: جماعة الدعوه.

۱۱. سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني.(۱۴۱۵هـ). المعجم الكبير للطبراني، دار النشر: مكتبة ابن تيمية – القاهرة.

۱۲. سید عنایت الله شاداب. (۱۳۹۵). د اسلامي حقوقو بنسټونه. مستقبل خپرندویه ټولنه – کابل.

۱۳. عبد الرؤف ننګیال، (۱۳۹۳). د اسلام حقوقي نظام. مستقبل خپرندویه ټولنه – کابل.

۱۴. عبد الغفار صافی، (۱۳۹۷). قرآن پوهنه، سلام خپرندویه ټولنه – جلال اباد.

۱۵. عمید حسن. (۱۳۷۲). فرهنگ عمید یو جلده. انتشارات امیر کبیر تهران.

۱۲. عبد الجلال مقیم، (۱۳۹۷). د ژوند چاپېریال حقوق. جلال اباد: لیکوال خپرندویه ټولنه.

۱۷. علاءالدین علی بن حسام الدین ابن قاضی خان ،(۱۴۰۱هـ). کنز العما ل ،الناشر مؤسسة الرسالة ،الطبعة الخامسة:

۱۸. فرج صالح عریش. (۱۹۹۸). د چاپېریال د ککړتیا جرایم. مو سسه فنیه، لومړی چاپ.

۱۹. قزوینی، للحافظ ابی عبد الله محمد ابن یزید ابن ماجه، سنن ابن ماجه. تحقیق: محمد فواد عبد الباقی، دار الاحیاء التراث العربی. چاپ کال نلري.

۲۰. محمد رضا ضيايي. بیګدلي، (۱۳۹۲ل). نړیوال عمومي حقوق، ژباړن: حکیمزی، حسیب الله. مستقبل خپرندویه ټولنه – کابل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱. محمد مصطفی نیازی، (۱۳۹۲ل). نړیوال معاهدات (د اسلامي فقهې او نړیوالو اصولو په رڼا کې). مسلم خپرندویه ټولنه - جلال اباد.

22. محمد رضا ضیایی. بیگدلي، (۱۳۸۷ل). حقوق معاهدات بین المللي. ۳۳ چاپ، نشر گنج دانش: تهران، ایران.

۲۳. مثنی، احمد بن علي ابو یعلی، (۱۴۰۰هـ)، مسند ابی یعلی، مکتبه: دارالمامون دمشق.

۲۴. محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبدَ، التمیمي، أبو حاتم، الدارمي، مسند ابن حبان. دار الوعي - حلب.

۲۵. نورانور. فاروقي، (۱۳۹۷). د چاپیریال ساتنې حقوق. جلال اباد: مسلم خپرندویه ټولنه.

ب: قوانین

۲۶. د عدلي وزارت رسمي جریده. (۱۳۸۵). د ژوند چاپیریال قانون، پرلپسې گڼه: (۹۱۲). کابل: دولتي مطبعه.

۲۷. د افغانستان اسلامي جمهوریت، د تقنیني اسنادو د انفاذ او خپراوي د ډول قانون، (۱۳۹۵ل). پرله پسې گڼه:(۱۲۴۶)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library